

Zbirka narodnih nošnji naroda Europe u kontekstu Etnografskog muzeja: prošlost, sadašnjost i budućnost

Autorica se u radu bavi Zbirkom narodnih nošnji naroda Europe Etnografskog muzeja, koja je formirana 2015. godine, a sadrži većinom pojedinačne predmete, fragmente i u manjoj mjeri complete odjeće s područja Makedonije, Crne Gore, Srbije, Austrije i drugih europskih zemalja.

Ključne riječi: Etnografski muzej, Zbirka narodnih nošnji naroda Europe, muzejske zbirke, Salamon Berger

UVOD

Muzejska zbirka temeljni je oblik organizacije muzejskih predmeta u muzeju, a glavnu ulogu u definiranju njenog sadržaja igra čovjek, odnosno kustos, koji ovisno o svojem znanju, usmjerenju i svjetonazoru prikuplja predmete koji se uklapaju u zbirku, odnosno odstranjuje one koji prestaju biti relevantni za njezinu temeljnu ideju i viziju (usp. Maroević 1993: 158). Naravno, kustos je pod utjecajem povijesnog razdoblja u kojem djeluje, tako da se i politike sabiranja predmeta i njihovo uklapanje u određene zbirke mijenjaju u skladu s time. Maroević naglašava kako je muzejska zbirka rezultat procesa akumulacije s unaprijed određenom svrhom (usp. Maroević 1993: 159), no što ako se poimanje te svrhe promijeni tijekom vremena? Kako pomiriti zbirku sastavljenu od predmeta sakupljenih svjetonazorom muzeja 19. stoljeća sa suvremenim muzeološkim tendencijama? U ovom radu pokazat će se na koji je način došlo do nastanka Zbirke narodnih nošnji naroda Europe i kako su se u pojedinim razdobljima u stoljetnoj povijesti Etnografskog muzeja sabirali predmeti koji su danas dio nje.

POVIJEST MUZEJA I POLITIKE SAKUPLJANJA PREDMETA EUROPSKE PROVENIJENCIJE¹

Priča o predmetima koji danas čine fondus Etnografskog muzeja počinje prije njegovog formalnog osnutka. Osnivanje Narodnog muzeja 1846. godine bilo je poticaj sabiranju etnografske građe, koja se do tada prikupljala u okviru privatnih etnografskih zbirki od strane pojedinaca oduševljenih bogatstvom narodnog stvaralaštva (usp. Gjetvaj 1989: 11-12). Poticaj za sakupljanje dolazi i od Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, koja 1888. godine osniva odbor čiji je zadatak sabiranje i objavljivanje etnografske građe i studija (usp. Brenko 2019: 11). Reorganizacijom Narodnog muzeja i odvajanjem pojedinih odjela, koji time postaju samostalne institucije, prikupljanje etnografske građe ponovno se našlo u rukama privatnih kolekcionara koji se prilikom sakupljanja vode vlastitim interesima i kriterijima (usp. Gjetvaj 1989: 12). Najzanimljiviji takav kolekcionar u kontekstu današnje Zbirke narodnih nošnji naroda Europe svakako je Salamon Berger, veletrgovac i industrijalac te prvi ravnatelj Etnografskog muzeja. On je sakupio velik broj predmeta s područja Hrvatske, poglavito Posavine, zatim Bosne, Makedonije, Češke i Slovačke, od čega je najbrojnija tekstilna građa, posebice dijelovi nošnji, malobrojni kompleti, fragmenti tkanja i veza, ćilimi i niz drugih predmeta (usp. Gjetvaj 1989: 12).

Iako prvi pokušaj formiranja samostalnog etnografskog muzeja datira još u 1897. godinu, osnivanje Etnografskog muzeja (tada pod nazivom „Etnografski odio Hrvatskog narodnog muzeja u Zagrebu“) realizirat će se tek 22. listopada 1919. godine. Njegov inicijalni fondus brojio je oko 20.000 predmeta, većinom tekstilnih, a bio je podijeljen u pet zbirki. Predmeti sa signaturom AH prešli su u Etnografski odjel Narodnog muzeja iz njegovog Arheološko-historijskog odjela, dok je zbirka Salamona Bergera, osigurana uoči osnivanja Muzeja², označena signaturom B. Pod signaturom BK (Berger – Komora) nalaze se predmeti koje je Berger 1905. godine prodao Trgovačko-obrtnom muzeju, signatura ŠM obuhvaća predmete prikupljene u Školskom muzeju, koji je djelovao uz Pedagoško-književni zbor u Zagrebu, a građa koja je od 1850-ih prikupljana u Narodnom muzeju i kasnije predana Društvu umjetnosti pa Obrtnoj školi i Muzeju za umjetnost i obrt nosi signaturu UO (usp. Gjetvaj 1989: 17-19; Brenko 2019: 15-17). Iako nije jedna od pet inicijalnih, ovdje valja spomenuti i zbirku pod signaturom ZGZ (Zbirka grada Zagreba), koja je u inventar Etnografskog muzeja uvedena 1928. godine, a u nju su se unosili svi predmeti koji su do 1940. godine otkupljeni sredstvima dobivenima iz fonda grada Zagreba. U nju su uvršteni i oni predmeti koje je Salamon Berger oporučno ostavio Muzeju, između ostaloga i nošnje iz Makedonije (usp. Gjetvaj 1989: 19).

Uvidom u popise³ predmeta iz Zbirke, vrlo jasno može se zaključiti da je velik dio predmeta koji danas čine ovu Zbirku u Muzej ušao upravo preko inicijalnih zbirki. Od 2.888 muzejskih

---

1 Pod ovim nazivom mislim na sve predmete koji su danas dio Zbirke narodnih nošnji naroda Europe, a zbog jednostavnosti u nekim ću slučajevima koristiti ovu formulaciju ili jednostavno „europski predmeti“.

2 Zbirka je od Salamona Bergera otkupljena 24. prosinca 1918. zaslugom dr. Milana Rojca, koji je tada bio na čelu Povjereništva za bogoštovlje i nastavu u Zagrebu. Polovicu otkupne svote od 600.000 kruna Berger je podijelio u dobrotvorne svrhe, dok je od druge polovice osnovao „Pripomoćni fond“ (PF) iz kojega se za potrebe Muzeja otkupljivala građa s terena (usp. Gjetvaj 1989: 15,17).

3 Dostupno u Dokumentaciji EMZ-a.

predmeta⁴ iz Zbirke, njih 711 nosi oznake BK, B, UO i ŠM⁵. Ako bismo ovom broju dodali i one predmete koji nose signaturu ZGZ te neinventarizirane predmete s oznakama BB⁶ i PF⁷, došli bismo do broja od 1.226 predmeta, što čini 42,4% od ukupnog broja predmeta u Zbirci⁸.

Najveću cjelinu čine predmeti iz zbirke Salamona Bergera, njih čak 617, a ako uzmemo u obzir da je Zbirka BK također nabavljena od njega i da je Pripomoćni fond osnovan njegovim financiranjem, možemo doći do zaključka da je najzaslužnija osoba za ulazak europske građe u fundus Muzeja upravo Berger. Ta činjenica također objašnjava i heterogenost Zbirke koja je posljedica nesistematičnog sakupljanja. Valja naglasiti da predmeti iz inicijalnih zbirki imaju vrlo malo, a najčešće uopće nemaju zapisane podatke o nabavi (osim „Zbirka Berger“, „Preuzeto iz MUO“ i slično). Na inventarnim karticama najčešće je naveden naziv predmeta, njegova geografska pripadnost (vrlo često pod upitnikom), opis koji varira u opsegu te dimenzije.

Razdoblje djelovanja Salamona Bergera, od osnutka Muzeja 1919. do njegove smrti 1934. godine, obilježeno je s jedne strane naporima Vladimira Tkalčića, prvog kustosa Muzeja, da se inicijalna građa inventarizira i kataloški obradi te da se daljnjem sakupljanju građe pristupi sustavno i prema znanstvenim principima, a s druge strane Bergerovim nesistematskim sakupljanjem. Predmeti iz privatnih zbirki sabirani su prema estetskim kriterijima njihovih vlasnika, a vrlo često i slučajno, što se nastavlja i u ovom periodu. Sâm Berger ističe činjenicu da je do vrijednoga materijala znao doći izvlačeći ga iz otpada (usp. Brenko 2019: 20). Ravnanje Muzejom nije promijenilo Bergerov trgovački mentalitet. Tako su u ovom razdoblju u Zbirku uvrštena 22 predmeta s područja Makedonije i Kosova, većinom ženski haljetci, pregače, pojasevi i marame, koji su na dar dobiveni od hodže Ali Numana 1922. i 1923. godine. U prilog Bergerova trgovačkog duha svjedoči natuknica zapisana na inventarnim karticama tih predmeta: „Predano muzeju od hodže Ali Numana iz Skopja, za danu mu dozvolu što je smio svoju zbirku sagova izložiti u muzejskim prostorijama u maju 1923. g. Cijene predmeta označuju svote, koje bi se imale platiti, da su predmeti bili kupljeni.“ Suradnja s Ali Numanom nastavlja se i 1924. i 1926. godine.

Berger tijekom 1920-ih godina održava suradnju s više pojedinaca, od kojih su neki bili i u svojstvu muzejskih povjerenika⁹, a koji Muzeju daruju, prodaju ili daju u zamjenu predmete iz raznih krajeva Europe (većinom iz Makedonije, Crne Gore i Kosova). Tako je npr. Tomislav Krizman 1920. godine Muzeju darovao žensko odijelo iz Gostivara (Sjeverna Makedonija), 1921. godine u zamjenu za banatski ćilim iz Zbirke Berger poklonio je žensko odijelo s Kosovog

---

4 Podatci prema Zapisniku o reviziji Zbirke narodnih nošnji naroda Europe iz 2020. godine, dostupno u Dokumentaciji EMZ-a.

5 Analizom nije pronađen niti jedan predmet sa signaturom AH, koja bi upućivala da je predmet došao iz Arheološko-historijskog odjela Narodnog muzeja.

6 Oznaka BB („bez broja“) odnosi se na one predmete koji su nađeni bez ikakvoga inventarnog broja.

7 Vidi fusnotu 2. Osim sredstava koja je Berger dobio prodajom svoje Zbirke, Pripomoćni fond (Zakladu Etnografskog muzeja) financirao je i sredstvima koja je priskrbio tijekom rada u Muzeju. Dio predmeta nabavljenih ovim putem jest inventariziran, dok je dio služio za razmjenu i prodaju (usp. Brenko 2019:20).

8 Broj predmeta iz inicijalnih zbirki zasigurno je veći, jer je dio predmeta tijekom godina bio preinventariziran iz starih brojeva i starih PF-ova u signaturu Et.

9 Da bi prikupljanje predmeta bilo brže i lakše, stvorena je mreža prijatelja Muzeja koji su sakupljali predmete i poklanjali ih Muzeju, a na prijedlog uprave Muzeja Povjereništvo za prosvjetu i vjeru izdaje Naredbu o osnivanju „Službe povjerenika Etnografskog muzeja u Zagrebu“. Povjerenik je mogao biti bilo tko ako je mogao pridonijeti napretku Muzeja, a izdana je i uputa o njihovom radu (usp. Gjetvaj 1989:20).

Polja (Priština, Kosovo), a 1922. muški haljetak, vjerojatno s Kosova. Više predmeta u ovom razdoblju Muzeju daruju ili prodaju i Slava Hinković, Helena Valdec i Irena Jambriščak. Zamjenom s Hrvatskim narodnim kazalištem 1920. godine u Muzej ulaze crnogorsko plemićko odijelo, kaput nepoznatog podrijetla i turski ženski haljetak, a 1921. godine zamjenom s Andrijom Milčinovićem, ravnateljem kazališta u Skopju, Muzej dobiva pet predmeta. O nesistematičnosti u prikupljanju svjedoči činjenica da se najčešće radi o nepovezanim predmetima bez previše relevantnih podataka, a vrlo su česti primjeri nizova gotovo identičnih predmeta¹⁰. To je u skladu s vremenom u kojemu oni dolaze u Muzej, s obzirom na to da pažnja tada nije bila usmjerena na komunikacijsku ulogu odjeće, već je sakupljena građa trebala biti inspiracija za izradu i ukrašavanje suvremenih predmeta, što posebice vrijedi za materijal iz inicijalnih zbirki (usp. Brenko 2019: 54).

Prvi sustavnije sakupljen materijal jest onaj koji su Marijana i Branimir Gušić prikupili tijekom svojih istraživanja u Crnoj Gori. Između 1924. i 1935. godine u nekoliko navrata proučavali su život stanovništva na Durmitoru, uključujući i narodnu nošnju (usp. Gušić 1973: 111). Dio predmeta sakupili su sami ili uz pomoć beogradskog odvjetnika Novice Šaulića, koji im je bio veza s lokalnim stanovništvom (Gušić 1973: 114), dok je dio, s njima u suradnji i po njihovim uputama, sakupio Sava Durković, učitelj iz Podgore i muzejski povjerenik rodom s Drobnjaka (usp. Gušić 1930: 191). Svi predmeti¹¹ darovani su Muzeju, neki od strane samog Durkovića, a neki posredstvom Kraljevske banske uprave 1929. i 1930. godine. Marijana Gušić u uvodnom dijelu svoga rada *Starinsko žensko ruho plemena Drobšnjak pod Durmitorom* iz 1973. godine kritizira stručnjake Etnografskog muzeja koji su na poziv na suradnju s njom i njezinim suprugom 1929. godine ostali „hladni, da ne kažem odbojni“ (Gušić 1973: 111). Kritizira njihovu očaranost „čudesnom ljepotom hrvatskoga tekstila“ i estetski kriterij kojim se vode prilikom sakupljanja građe, što ih sprječava u sakupljanju „materijalno gotovo bezvrijednih, štoviše za tadašnji ukus nelijepih, prostih drvenih posuda, korita, kopanja i sveg onog prividno beznačajnog pribora iz svakodnevne upotrebe planinštaka“ (Gušić 1973: 111).

Godine 1942. u Muzej dolazi veći broj predmeta koje je Ustaško redarstvo NDH zaplijenilo od Maximiliane Mogan¹². Zbirka Mogan pohranjena je u Etnografskom muzeju, a kako je obitelj obeštećena 1971. godine, velik dio predmeta ušao je u fundus Muzeja, djelomično i u današnju Zbirku narodnih nošnji naroda Europe (usp. Brenko 2019: 31).

Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti 1947. godine Muzeju daruje 13 predmeta albanske provenijencije koje je dr. Branimir Gušić kupio u Skadru. Uz marame, poprsnice, košulje i nazuvke, darovana su i dva vrlo vrijedna primjerka džubleta, zvonolikih suknji albanskih Malisora. Marijana Gušić u *Tumaču izložene građe* iz 1955. godine spominje kako je između 1947. i 1952. godine na području Zatrijebača „u suradnji s domorocima“ nabavljena građa za Etnografski muzej (Gušić 1955: 190), no ne navodi o kojim se točno predmetima radi niti koliko ih je sakupljeno.

---

10 Možda je najbolji primjer 241 pregača „katrinca“, vjerojatno rumunjske provenijencije, 2/6613 – 2/6854. Uz svega nekoliko pregača koje se razlikuju po tipu, gotovo sve su vrlo slične, s manjim varijacijama u izvedbi ukrasa na tkanom dijelu.

11 Radi se o 60 predmeta s područja Drobnjačkih jezera, većinom priglavaka, rukavica, pojaseva, pregača i košulja, ali i nekih vrlo vrijednih primjeraka, poput dječje kape protiv uroka. Ovdje su ubrojeni samo oni predmeti kojima se u kategoriji „Nabava“ spominje Durković ili Kraljevska banska uprava.

12 Maximiliana Mogan, rođ. Sachs pl. Grička, bila je supruga Julija Mogana, pravnika. Preuzeto iz Židovskoga biografskog leksikona, <https://zbl.lzmk.hr/?p=1334>, pristupljeno 27. lipnja 2023.

Prema podacima dostupnima u bazi M++, tijekom šezdesetih godina 20. stoljeća u Muzej je ušlo šest predmeta koji danas čine dio Zbirke narodnih nošnji naroda Europe.

Sedamdesetih godina u Muzej ulazi nešto veći broj europskih predmeta, njih 39, od čega treba izdvojiti dva ženska odijela iz Rusije, darovana posredstvom Međunarodne smotre folkloru 1973. i 1975. godine, te gruzijsko muško oficirsko odijelo, dar dr. Vladimira Bakarića 1974. godine.

Tijekom osamdesetih godina ponovno se smanjuje broj novih predmeta, darovano je njih 18, od čega je najistaknutije žensko gradsko odijelo s Kosova, dar Vere Mikas iz 1984. godine.

U devedesetim godinama 20. stoljeća u Muzej ulazi 23 predmeta, između ostalih i jedno žensko odijelo iz Laponije, darovano 1996. godine od strane Vjekoslava Glavurdića, te devet kapa iz raznih europskih zemalja (Albanija, Crna Gora, Sjeverna Makedonija, Grčka, Švicarska, Španjolska...) koje je darovala Jasmina Šakić 1998. godine.

Među 43 europska predmeta, koji su od 2000. godine pa do danas ušli u fundus Muzeja, izdvaja se 22 predmeta iz Bitolja (Sjeverna Makedonija), koje 2014. godine daruje Giovanna Mimica Gezzan, te 16 pokrivala za glavu darovanih između 2017. i 2019. godine.

Sakupljanje građe iz cijele Europe u skladu je i s prvom misijom Muzeja, koju je 1930. godine iznio Vladimir Tkalčić, a koja kaže kako je, uz prikaz života i kulture „našeg naroda, u prvom redu seljaka i to ponajprije iz hrvatskih krajeva“, zadaća Muzeja i da „dade sliku života i kulture, naročito seljačke, svih drugih kulturnih naroda napose slavenskih“¹³ (Tkalčić 1930: 139). Ipak, nemoguće je govoriti o sustavnom i sistematiziranom prikupljanju na znanstvenim osnovama. Za određen broj predmeta nije poznato čak niti kada su ušli u Muzej, jer su nađeni bez broja i bez ikakvih podataka. Osim terenskih istraživanja Marijane Gušić prije njenog zaposlenja u Muzeju, u njegovoj cjelokupnoj povijesti nisu vršena terenska istraživanja kojima bi se planski proširila Zbirka ili dodatno istražio europski materijal u fundusu.

ORGANIZACIJA NARODNIH NOŠNJI NARODA EUROPE UNUTAR ZBIRKI

U prvim godinama nakon osnutka Muzeja, s obzirom na malen broj stručnog osoblja, organizacija stručnog rada nije bila podijeljena u odnosu na određene teme, već se svatko bavio proučavanjem više područja, a građa nije podijeljena u zbirke, jer one tada još nisu ni formirane. Dokument datiran u 8. siječnja 1951., koji je dostupan u Dokumentaciji EMZ-a, a odnosi se na upit Ministarstva za nauku i kulturu o mogućnosti zaštite muzejskog materijala u slučaju rata, donosi grupiranje građe u zbirke i njezin razmještaj unutar sanduka „Protuvavionske zaštite“. Uz zbirke dinarskog i panonskog tekstila, spominju se i zbirke makedonskog i orijentalnog tekstila, no valja pretpostaviti da je građa sistematizirana na ovaj način samo za potrebe dokumenta.

Tijekom 1960-ih godina, kada se povećao stručni kadar u Muzeju, počinju se formirati i stručni odjeli sa zbirnama. Predmeti europske provenijencije spominju se u popisu¹⁴ iz 1988. godine, unutar kojega je navedeno 1.067 predmeta, no ovdje su, uz tekstilne, navedeni i drugi predmeti, poput nakita, pisanica i kućnoga inventara.

13 I u aktualnom Strateškom planu za razdoblje od 2020. do 2025. godine u misiji i viziji Etnografskog muzeja, uz kulturu i baštinu Hrvatske, spominju se i kultura drugih naroda i baština svijeta. Preuzeto sa <https://emz.hr/pravo-na-pristup-informacijama/>, pristupljeno 26. lipnja 2023.

14 Dostupno u Dokumentaciji EMZ-a.

Zbog nedostupnosti i nepotpunosti dokumentacije nije moguće u potpunosti pratiti smještaj tekstilnih „europskih predmeta“ unutar zbirke Etnografskog muzeja, no jasno je da su predmeti bili raspršeni unutar više njih. Tako se u Dokumentaciji Muzeja nalaze prikazi¹⁵ zbirke iz 2010. godine, na kojima je vidljivo da je ova građa bila podijeljena u dvije zbirke. Zbirka narodnih nošnji izvan Hrvatske brojila je 994 predmeta, a kao teritorij s kojega građa potječe navedene su Rumunjska, Češka, Slovačka, Mađarska, Austrija, Grčka, Rusija i Ukrajina. Ovoj zbirki pripadala je i građa hrvatske dijaspore u tim zemljama, koja je danas svrstana u zasebnu zbirku¹⁶ (usp. Bušić 2019: 13). S druge strane, Zbirka narodnih nošnji dinarskog područja Hrvatske brojila je 6.176 predmeta, a sadržavala je građu s teritorija „Hrvatske (+ Kosovo, Makedonija, Crna Gora, Srbija, Slovenija)“.¹⁷

Zbirka narodnih nošnji naroda Europe formira se 2015. godine prema Pravilniku o unutrašnjem ustrojstvu i načinu rada Etnografskog muzeja. Voditeljicom Zbirke postaje Vesna Zorić, muzejska savjetnica u mirovini, a čine ju nošnje i dijelovi nošnji s područja Albanije, Armenije, Austrije, Bugarske, Crne Gore, Češke, Finske, Gruzije, Izraela, Kosova, Mađarske, Makedonije, Rumunjske, Rusije, Slovačke, Slovenije, Srbije, Švicarske i Ukrajine. Prema Zapisniku¹⁸ revizije iz 2020. godine, Zbirka broji ukupno 2.888 muzejskih predmeta (3.142 fizička predmeta), od čega je 2.733 pronađenih, 155 nepronađenih inventariziranih predmeta, 475 predmeta je nađeno bez inventarnog broja (od toga 282 muzejska predmeta s oznakom PF), a četiri su bila predložena za otpis. Od 2021. do 2023. godine Zbirku privremeno vodi Anastazija Petrović, muzejska pedagoginja, a 2023. godine Zbirku preuzima novozaposlena kustosica Mia Čujković Plečko.

S obzirom na velik broj predmeta u fondusu Etnografskog muzeja, građa koja danas čini Zbirku narodnih nošnji naroda Europe dugo je vremena bila izvan fokusa muzejskih stručnjaka. Također, s obzirom na relativno malen broj kustosa i restauratora zaposlenih u muzeju, nije bilo prilike da se i ovim predmetima posveti potrebno vrijeme i pažnja koju, kao uostalom i sva druga muzejska građa, zasigurno zaslužuju. Kako se nitko donedavno nije sustavnije bavio ovom građom, pogotovo zato što nije bila objedinjena u jednoj zbirki, tek 2018. godine predmeti su dobili stalni smještaj.

PREZENTIRANJE NARODNIH NOŠNJI NARODA EUROPE U STALNIM POSTAVIMA I POVREMENIM IZLOŽBAMA

Građa koja danas pripada Zbirki narodnih nošnji naroda Europe imala je svoje mjesto u svim dosadašnjim stalnim muzejskim postavima, osim onog iz 1972. godine, koji je u skraćenom obliku aktualan i danas.

Prvi stalni postav otvoren je za javnost 19. lipnja 1922. (usp. Gjetvaj 1989: 21), a njegov izgled možemo pratiti zahvaljujući vodiču *Šetnje kroz Etnografski muzej* koji je 1927. godine priredio Mirko Kus-Nikolajev, kustos Muzeja. U njegovom prikazu vidljivo je da je „europska građa“ pri-

15 Nije jasno čemu su ovi dokumenti služili, ali moguće je da su bili proizvedeni za potrebe Muzejskoga dokumentacijskog centra. Dostupno u Dokumentaciji EMZ-a.

16 Zbirka narodnih nošnji hrvatske dijaspore.

17 Donosim ovdje točan prijepis iz dokumenta. Stavljanje Kosova, Makedonije, Crne Gore, Srbije i Slovenije u zagradu govori ne samo o tome da je iz tih zemalja manji broj predmeta u odnosu na one iz Hrvatske, nego i o njihovom položaju unutar zbirke.

18 Dostupno u Dokumentaciji EMZ-a.

sutna na više mjesta u postavu. Tako spominje „avbu“, bogato ukrašenu žensku kapicu iz Slovenije, koja je izložena u centralnoj prostoriji na prvom katu Muzeja te manju zbirku iz Bugarske u Dvorani V. Dvorana VI cijela je posvećena europskoj građi, a u njoj su izložene nošnje iz Srbije, Kosova i Makedonije, nošnja Hoti zajednice iz Albanije te nošnja iz Skopske Crne Gore. Uz njih, izloženo je i oružje iz Srbije i Makedonije¹⁹, građa iz Bosne²⁰, zatim tzv. bosanska soba, ćilimi iz „južnih krajeva naše zemlje“ te materijal iz Čehoslovačke i Bukovine (povijesna pokrajina na granici Rumunjske i Ukrajine). U Dvorani VII, koja je spojena s prethodnom, izložene su bogato ukrašene čarape iz Makedonije (usp. Gjetvaj 1989: 29-31).

Do promjena u rasporedu izlaganja u stalnom postavu dolazi 1934. godine, nakon smrti Salomona Bergera, i to prema konceptu Božidara Širole, Milovana Gavazzija i Vladimira Tkalčića. Reorganizacijom Muzeja 1935. godine dolazi do izvedbe novoga stalnog postava po koncepciji tadašnjeg ravnatelja Ive Franića. U prizemlju, unutar „Dinarsko-balkanske zbirke“, izložene su i nošnje iz Južne Srbije, Skopja, Bugarske, Rumunjske i Bukovine te Crne Gore, a u dijelu nazvanom „Lika, Primorje, Baranja“ dijelovi nošnje, čarape, priglavci i vezivo s košulja s Durmitora te nošnje iz Slovenije. Ovakav postav, uz manje izmjene, zadržava se sve do početka Drugog svjetskog rata, kada je rasformiran i pohranjen u sklonište (usp. Gjetvaj 1989: 38-42).

Dolaskom Marijane Gušić na ravnateljsku poziciju 1946. godine, izrađuje se novi koncept stalnog postava, koji se finalizira 1955. godine. Koncept prati podjelu građe prema etnografskim zonama, a uz tekstilnu građu iz Hrvatske izlažu se i nošnje iz Crne Gore (Zatrijebač)²¹ (usp. Gjetvaj 1989: 42-43).

Stalni postav, otvoren za javnost 1972. godine nakon višegodišnje adaptacije zgrade Muzeja, napravljen je prema koncepciji tadašnje ravnateljice Jelke Radauš-Ribarić uz suradnju stručnjaka iz Muzeja. Građa je podijeljena prema geografskom principu, a izlaže se samo materijal iz Hrvatske (usp. Gjetvaj 1989: 45). Ovaj postav, reduciran i u nešto izmijenjenom obliku, i danas je dio Muzeja.

U svim dosadašnjim postavima naglasak je stavljen na prikaz „naše“ kulture, no bitno je podsjetiti da je „naša“ kultura u različitim razdobljima podrazumijevala različite stvari. U okviru Kraljevine SHS, Kraljevine Jugoslavije te SFR Jugoslavije pojam „naše“ kulture mogao je biti shvaćen znatno šire od tadašnjih i današnjih granica Hrvatske, a težnja postava bila je prikazati ne samo hrvatsku seljačku kulturu, već kulturu s prostora cijele države, ali i susjednog, uglavnom slavenskog stanovništva. Zbirke, osobito one tekstilne, često imaju ulogu u utvrđivanju granica unutar kojih se rasprostire određena kultura te pri definiranju hrvatske i jugoslavenske kulture, njihovih međusobnih odnosa te veza prema europskim i svjetskim kulturama (usp. Brenko 2019:28.). Bit će zanimljivo vidjeti kako će se ovom materijalu pristupiti unutar budućega stalnog postava. Zbirka sadrži raznolike predmete koji mogu poslužiti kao ilustracija određenih fenomena te proširiti kompleksne teme s primjerima i izvan granica Hrvatske, čime se prikazuje značaj međusobnih odnosa i utjecaja različitih kultura.

---

19 Sve oružje danas je smješteno u Zbirku oružja.

20 Danas Zbirka narodnih nošnji Bosne i Hercegovine.

21 U ovom postavu, isto kao i u prethodnima, izlaže se ostala građa s balkanskog područja, poput nakita, oružja ili kućnog inventara, no kako ti predmeti nisu dio Zbirke narodnih nošnji naroda Europe, već niza drugih zbirki, nisam ih ovdje spominjala.

Osim kroz stalne postavne, muzeji svoju građu prezentiraju i putem povremenih izložbi manjeg ili većeg obujma, različitih tema i pristupa te različitog trajanja. Iako Etnografski muzej ima dugu i bogatu povijest povremenih izložbi, analizom dostupnih podataka²² može se zaključiti kako se baština europskih zemalja prezentira većinom na gostujućim izložbama, kao što su to npr. *Poljska kultura* iz 1967., *Norveška kroz lutku i sliku* iz 1968., *Saobraćaj i transport dobara u SR Srbiji* iz 1976. ili *Narodna umjetnost Mađarske* iz 1984. godine (usp. Gjetvaj 1989: 97-114). Primjer ovakve suradnje iz recentnije povijesti izložba je *Crveni pijetao – crna kokoš: kultovi plodnosti, obredi, običaji i vjerovanja* iz 2019. godine, koju je Etnografski muzej ugostio iz Muzeja Makedonije i Arheološkog muzeja u Skopju.

Izuzetak od ovoga pravila jest izložba *Durmitorska zbirka* koja je bila postavljena u Etnografskom muzeju 1930. godine povodom III. Kongresa slovenskih geografa i etnografa Jugoslavije. Uz fotografije Dinarida, interijera i eksterijera dinarskih krajeva te prikaz sobe i kolibe s Durmitora, izložena je i ženska narodna nošnja s područja Drobnjačkih jezera (usp. Gušić 1930: 191). Izložena nošnja svjedoči o starijem sloju odijevanja u Crnoj Gori, koje je napušteno nakon uvođenja zetske nošnje kao nacionalne nošnje normirane od strane crnogorske vlade 1878. godine, pri čemu su se ovakvi stariji primjerci spaljivali te su već tada bili rijetkost na terenu (usp. Gušić 1930: 199-200). Danas ovi predmeti u Crnoj Gori imaju vrijednost od nacionalnog značaja i povezani su s crnogorskim identitetom pa ne čudi velik interes za spomenutu građu koji potvrđuju nerijetki zahtjevi za uvid u nju (usp. Brenko 2019: 55). Crnogorske džublete, ukrajinske vezene košulje, slovenske *avbe*, zlatom izvezene kape *goldhauben* s UNESCO-ove liste nematerijalne baštine čovječanstva te bogato ukrašene makedonske nošnje samo su dio vrijednosti koje se čuvaju unutar ove zbirke. Daljnjom obradom zasigurno će se identificirati i neka nova skrivena blaga.

Danas se predmeti iz Zbirke narodnih nošnji naroda Europe izlažu povremeno u sklopu većih izložbi koje obrađuju kompleksnije teme i pojave koje prelaze granice nacionalnih država. Najrecentniji primjer pruža izložba iz 2019. godine *Kapa dolje! Priča o (ne)pokrivanju glave*.²³ Među gotovo 400 predmeta, većinom iz fundusa Etnografskog muzeja, izložena su i 44 predmeta iz Zbirke narodnih nošnji naroda Europe, a većina njih po prvi je put od ulaska u Muzej ugledala svjetlo izvan muzejskih čuvaonica. Ova izložba pokazuje kako je vrijednu građu, koja je inače zapostavljena i marginalizirana, moguće upotrijebiti na način koji ispunjava jednu od tri osnovne muzejske funkcije.

UMJESTO ZAKLJUČKA: PROMIŠLJANJA O BUDUĆNOSTI ZBIRKE

Iako je kao zbirka u današnjem obliku formirana tek 2015. godine, građa koja je danas dio Zbirke narodnih nošnji naroda Europe prisutna je u Etnografskom muzeju od njegovih samih početaka, a djelomično se počela sakupljati i prije njegova službenog osnutka. Najistaknutiju ulogu u njenom sabiranju odigrao je Salamon Berger, čiji su estetski kriterij pri odabiru građe i ideja o mogućnostima njenog korištenja kao inspiracije za proizvodnju suvremenih predmeta te kao sredstvo razmjene i trgovine uvelike utjecali na današnji izgled Zbirke. Nesustavno i neznanstveno sabiranje dovelo je do toga da danas u Zbirci postoji čitav niz istovjetnih predmeta te velik broj građe bez relevantnih podataka. Najveći dio građe sakupljen je upravo u prvim

22 Gjetvaj 1989. i <http://emz.hr/Izlozba/5/bebe/Pro%5%a1le>, pristupljeno 16. svibnja 2020.

23 Uz Aidu Brenko i Maretu Kurtin, jedna od autorica izložbe je i Vesna Zorić, tadašnja voditeljica Zbirke narodnih nošnji naroda Europe.

godinama postojanja Muzeja, dok se kasnije, osim nekoliko iznimki kada veći broj predmeta odjednom ulazi u njegov fondus, zbirke popunjavaju sporadičnim darovima ili povremenim otkupima. Raspršenost građe unutar više različitih zbirki tijekom povijesti također je utjecala na nesistematizirano sakupljanje predmeta. Sve do 1960-ih godina, sukladno tadašnjim političkim okruženjima, nošnje, dijelovi nošnji i pojedinačni predmeti prezentiraju se u sklopu stalnih postava Muzeja, no u aktualnom postavu iz 1972. godine ovi predmeti nisu predstavljeni.

Kako bi se mogle napraviti bilo kakve detaljnije analize ove Zbirke, potrebno je prvo dovršiti njezinu obradu i upis predmeta u računalnu bazu M++. Vesna Zorić, muzejska savjetnica u mirovini, započela je sustavnu obradu Zbirke i upis predmeta u bazu podataka, što je nastavila i privremena voditeljica Anastazija Petrović, a dobru praksu zasigurno će nastaviti i nova voditeljica Zbirke Mia Čujkević Plečko. Posljednja revizija pokazala je određene pomake, pogotovo u odnosu na broj nepronađenih i neinventariziranih predmeta, što svakako može poslužiti kao bolja podloga za daljnje istraživanje građe unutar Zbirke. Zapošljavanje nove kustosice, koja je preuzela voditeljstvo ove Zbirke, prilika je za nastavak obrade predmeta i njihovo vrjednovanje. Uspostavljanje komunikacije s muzejima i stručnjacima iz zemalja iz kojih dolaze ovi predmeti svakako bi predstavljalo korak naprijed u determiniranju, istraživanju i valorizaciji građe unutar ove Zbirke. Naposljetku, ova građa može poslužiti i kao polazište za edukativne programe, koji bi, osim kao način predstavljanja različitih europskih kultura, mogli služiti i u svrhu razbijanja predrasuda o pojedinim narodima te kao podloga za promicanje tolerancije.

LITERATURA I IZVORI

- BRENKO, Aida. 2019. „Politike sabiranja, interpretiranja i prezentiranja u Etnografskom muzeju“. U: *Kapa dolje! Priča o (ne)pokrivanju glave*. M. Kurtin, ur. Zagreb: Etnografski muzej, str. 8-65.
- BUŠIĆ, Katarina. 2019. *Zbirka narodnih nošnji hrvatske dijaspore*. Zagreb: Etnografski muzej.
- GJETVAJ, Nada. 1989. „Etnografski muzej u Zagrebu: u povodu 70. obljetnice“. *Etnološka istraživanja* 5: 9-141.
- GUŠIĆ, Marijana. 1955. *Tumač izložene građe*. Zagreb: Etnografski muzej.
- GUŠIĆ, Marijana. 1973. „Starinsko žensko ruho plemena Drobniak pod Durmitorom“. U: *Spomenica Josipa Matasovića*. I. Karaman, ur. Zagreb: Povijesno društvo Hrvatske, str. 111-128.
- HENENBERG-GUŠIĆ, Marijana. 1930. „Etnografski prikaz Pive i Drobniaka“. *Narodna starina* 9/22: 191-205.
- HORJAN, Goranka. 2020. „Strateški plan Etnografskog muzeja za razdoblje 2020. – 2025.“. *Etnografski muzej*, 24. rujna 2020., https://emz.hr/wp-content/uploads/dokumenti/ppi/22_STRATE-SKI-PLAN-EMZ-2020-2025.pdf (pristup 30.8.2023.).
- MAROEVIĆ, Ivo. 1993. *Uvod u muzeologiju*. Zagreb: Zavod za informacijske studije.
- TKALČIĆ, Vladimir. 1930. „Etnografski muzej u Zagrebu 1919-1929“. *Narodna starina* 9/22: 132-148.
- ŽIDOVSKI BIOGRAFSKI LEKSIKON. [s. a.] s. v. „Mogan, Julije“. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <https://zbl.lzmk.hr/?p=1334> (pristup 30.8.2023.).